

5 серпня виповнюється 170 років від дня народження Іллі Рєпіна (1844–1930)

Волелюбець Рєпін: українство в крові

Ольга КРАСОВСЬКА

68

СИМВОЛ нерозривного зв'язку Рєпіна з Україною прочитується у відомому пам'ятнику майстру в центрі нашої столиці. Із задумливою напівусмішкою бронзовий двійник художника зустрічає гостей Київського національного музею російського мистецтва. Саме тут торішньої весни випередили знаменну дату нинішнього літа: організували виставку творів видатного передвижника, приурочивши безпрецедентний захід до його цьогорічного ювілею. Безпрецедентний – адже вперше на одній виставковій площі зібралися шість десятків графічних і живописних робіт Рєпіна із п'яти музеїв України, включаючи КНМРМ. І, до речі, тепер ініціатори експозиції відчують задоволення від того, що тоді таки вдалося здійснити працемісткий задум. Бо ж останні буремні події унеможливили б доставку до Києва робіт із Харкова, Сум, Полтави. А Національний художній музей України – учасник виставки – у найкривавіші дні, нагадаємо, опинився на лінії вогню.

Одна з організаторів тієї експозиції, провідний науковий співробіт-

Сказати, що він був закоханий в Україну, – отже, не сказати нічого. Чи то давалося взнаки козацьке коріння, чи то земля слобожанська заворожила майбутнього художника ще за народження, але батьківщина притягувала його до себе магнітом упродовж всього життя. Й до фінального свого дня Рєпін був відданий українським сюжетам та образам: останньою в його величезному творчому доробку стала незавершена картина «Гопак».

«Запорожці пишуть листа турецькому султану»

ник КНМРМ Мар'яна КРУЖКОВА переконана: творчість Рєпіна неможливо уявити без України.

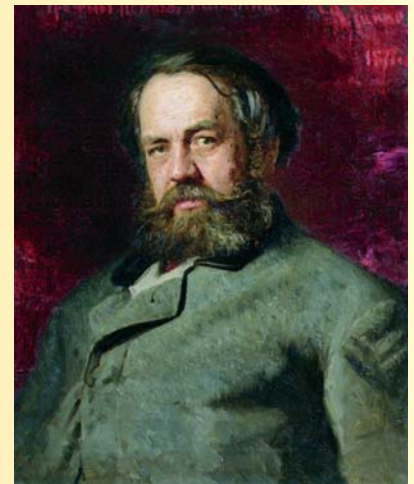
– Окрилений на життєвому старті українським волелюбством, митець запропонував докорінно інше розуміння ролі людини в історії, – зауважує Мар'яна Іллівна. – Його герой – людина нової доби, що настала після скасування кріпосного права. Це не раб і вже не той мужик, який постійно кланяється, знімає шапку перед паном, а персонаж духовно сильний, що звільнився від утисків. І саме це було яскраво виражено в знаменитому полотні Рєпіна «Запорожці пишуть листа турецькому султану».

– В одному інтерв'ю ви зазначили, що саме мистецтво в імперській, холодній державі було рупором вільнодумства...

– Творчість Рєпіна – вершина передвижництва, вельми демократичного мистецького напрямку. Передвижники виконували, так би мовити, функцію англійського парламенту, де можна висловлюватися вільно. Бо ж це була перша організація в образотворчості, незалежна від держави та двору. Передвижники помітно вплинули на демократизацію художнього процесу. Вони виробили власну систему відбору картин, організації виставок. Це вже було мистецтво, відмінне від офіційного. Із найкращих творів компонувалися

експозиції для демонстрування в різних містах. Це привчало масового глядача відвідувати виставки. Друкувалося безліч художніх журналів. Народилися колекціонери нового типу: не лише із середовища аристократів, а й купців. Художній ринок активно розвивався. У контексті цієї еволюції звернення Рєпіна до української теми можна тлумачити як звернення до вольниці.

СТОЛИЧНА виставка ознайомила відвідувачів із портретом, який заслуговує на окрему розмову. На картині зображено визначну постать

«Портрет Чаплигіна»

у долі художника Рєпіна – поважно-го бороданя на прізвище Чаплигін.

Почнімо з того, що чугувський хлопчик Ілля, син військового поселенця, реалізував свій талант у майструванні та вирізанні коників. А таїнство живопису вперше відкрилося малому Рєпіну, коли до нього у приміську слободу Осинівка на різдвяні свята приїхав двоюрідний брат, сирота Трохим Чаплигін. Тронька, як називали його родичі, гарно малював. У своїй автобіографії «Далеке близьке» Рєпін емоційно передав дитячі враження від знайомства з невідомим світом: «Трохим із пласкої коробочки, загорнутої в декілька папірців, дістав фарби та пензлики... Ми нікуди не виходили й нічого не бачили, окрім наших розфарбованих картинок, і я став навіть плакати, коли оголосили, що Тронькові час додому. Аби мене втішити, Трохим залишив мені свої фарби, і відтоді я так в них впився, у свої фарбочки, ... що мене ледь відривали задля обіду й соромили, що я зовсім зробився мокрий, як миша, від завзяття та одурів зі своїми фарбочками за ці дні».

Минув час й Ілля Юхимович написав той самий портрет Чаплигіна: нині полотно зберігається у Харківському художньому музеї. До того, як це сталося, майбутній передвижник Рєпін навчався у школі військової топографії, потім – в іконописній майстерні, в Петербурзькій малювальній школі й тамтешній Академії мистецтв; як золотий медаліст державним коштом опановував тонкощі фаху в Європі. Повернувся 1876-го – навіть не за плановані шість років, а раніше, за три. А 1877-го намалював портрет кузена Трохима на основі студентських ескізів.

– Останні три десятиліття свого життя Рєпін мешкав у власній садибі, у Виборзькій губернії (ця територія під час переділу Російської імперії відійшла до Фінляндії)...

– Фіни вважають його своїм національним художником. У них залишилася гарна колекція робіт Рєпіна, – розповідає Мар'яна Кружкова. – І перші його ювілейні виставки відбувалися саме у Фінляндії. А на наших теренах скарбницею творів Іллі Юхимовича є його рідний Харків. До слова,

«Гопак»

«Хресний хід»

не варто забувати, що саме в Харкові свого часу формувалася українська інтелігенція, українське мовознавство.

– А чим пишеться ваш музей?

– Наша колекція налічує 17 творів живопису й 47 графічних аркушів Рєпіна. Справжньою гордістю є його графіка. Тут і великі малюнки, і альбом, скомпонований під час подорожей майстра місцями, пов'язаними із Запорізькою Січчю. Цей альбом художник подарував другові – відомому історичу, етнографу Дмитру Яворницькому. З-поміж рєпінських шедеврів нашого музею – «Голова сотника»: етюд до картини «Хресний хід». Його митець презентував київській малювальній школі, заснованій ще одним його другом – Миколою Мурашком. Також варто неабиякої уваги полотно «Поприщин» (центрального персонажа «Записок божевільного» Гоголя. – Ред.). А ось пейзаж «Українська хата» Рєпін створив, коли разом з юним Серовим мандрував просторами своєї батьківщини.

ІЛЛЯ Юхимович увійшов до історії світової культури як російський художник – через приналежність майстра до школи уславленої Петербурзької академії мистецтв. Однак роман Рєпіна з Україною не закінчувався ніколи. Він відбився у дружбі з найкращими представниками тутешньої інтелігенції, захопленні історією нашої землі, і, звісно, у численних творах, сповнених місцевого колориту. Ось лише декілька з них (не повторюючи вже названих): «Вечорниці», «Солоха і дяк», «Типи українців», «Запорізький полковник», «Козак», «Українка біля тину», «Дівчина в українському костюмі»... На пересувних виставках у різний час здобули славу полотна «Гайдамаки» і «Чорноморська

вольниця»: на них українці виступали у вічно актуальній своїй іпостасі відважних виборювачів свободи.

Особливу главу творчості майстра формують творіння із шевченківської тематики. Ілля Юхимович вважав Та-

«Українка біля тину»

раса апостолом свободи, зображував власне поета та героїв його творів, був автором ескізів до проекту пам'ятника Кобзарю та членом комісії зі спорудження цього монумента.

– А що то за історія з пам'ятником Шевченку? Це не про той ідеться, що встановлений у парку по сусідству з вашим музеєм?

– Ні, не про нього. Мова про ідею, що народилася в Полтаві на початку ХХ століття, – пояснює Мар'яна Іллівна. – До 100-річчя Шевченка вирішили поставити йому пам'ятник у Києві. Але члени комісії не знаходили взаєморозуміння, й задум тоді так і не реалізували. Лише 1939 року в столиці з'явився скульптурний образ Кобзаря – отут поруч, у парку, що носить ім'я поета.

– Отже, підсумуємо: чим завдяки своєму українському походженню Рєпін вирізняється на тлі колег – митців того часу?

– Усією своєю творчістю. Міццю кольору. Пристрастю до волі, нечуваною енергією, що випромінює кожне полотно. Це, власне, і є прояви українства.